

УДК 94 (477) (092)

DOI <https://doi.org/10.15407/nz2021.01.065>

«ЛЕМКИ — ЦЕ ВІЧНІ СКИТАЛЬЦІ»: ЕМІГРАЦІЙНИЙ ДИСКУРС ЛЕМКІВСЬКОЇ ПЕРІОДИКИ В ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ

Володимир НАКОНЕЧНИЙ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0386-2162>

кандидат історичних наук, доцент,
Київський національний університет культури і мистецтв,
кафедра міжнародних відносин,
вул. Євгена Коновальця, 36, 01601, Київ, Україна,
e-mail: nakonechniy.ua@gmail.com

Мета статті — проаналізувати еміграційний дискурс лемківської періодики, яка виходила в Другій Речі Посполитій. *Актуальність статті* полягає в потребі з'ясування особливостей життя та діяльності представників лемківської еміграції в другій половині 1930-х рр. *Предметом* дослідження є особливості обговорення різнопланової емігрантської проблематики на сторінках лемківських газет. *Методологічною основою* статті є принципи системності, історизму та компаративності зі застосуванням культурно-історичного та порівняльно-типологічного методів.

Джерельною базою для написання статті стали газети «Лемко» і «Наш лемко», які виходили в Другій Речі Посполитій і були виразниками різноманітних течій у громадському житті лемків. На основі опрацювання матеріалів лемківських газет автор дійшов висновку, що переселенська тематика була однією з домінуючих на шпальтах лемківської періодики. Таку популярність зумовило першопланове місце еміграції й емігранта у житті лемківської спільноти: можливість добрих заробітків у чужому краю відкривали перспективу в нерідко злиднених життєвих обставинах, а сам заробітчанин зазвичай був чи не останньою надією для виснаженого хронічними негараздами односельця.

Ключові слова: лемки, еміграція, Друга Річ Посполита, «Наш лемко», «Лемко».

Volodymyr NAKONECHNYI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0386-2162>

PhD (History), Assistant Professor,

Department of International Relationships,

Kyiv National University of Culture and Arts,

36, Yevhen Konovalets Str., 01601, Kyiv, Ukraine,

e-mail: nakonechniy.ua@gmail.com

«LEMKOS ARE PERPETUAL WANDERERS»: EMIGRATION DISCOURSE OF LEMKO'S PERIODICS IN THE SECOND POLISH REPUBLIC

For the first time in historiography, the article analyses the discussion of the problems of Lemko emigration on the pages of the newspapers «Lemko» and «Our Lemko».

The relevance of the article lies in the need to clarify the peculiarities of the life and work of Lemko emigrants in the second half of the 1930s on the basis of Lemko periodicals of the interwar period.

The subject of the study is the peculiarities of the discussion of various emigrant issues in the pages of Lemko newspapers.

The purpose of the study is to analyse the emigration discourse of Lemko periodicals published in the Second Polish Republic.

The source of this historical research is the newspapers «Lemko» and «Our Lemko», which were published in the Second Polish Republic and expressed various trends in the public life of the Lemkos.

Methods. The article uses such methods and approaches as systematic, comparative and critical analysis of the source base, represented by large text arrays. The application of the content analysis technique made it possible to carry out the correct interpretation of newspaper information of various genres.

Conclusion. The article examines the coverage of the problems of Ruthenian emigration by the newspapers «Nash Lemko» and «Lemko». It has been proved that most Ruthenian newspapers wrote about the causes and destinations of emigration, as well as covered the life of the Lemko diaspora in the United States, Canada, Brazil, Uruguay, Peru and others. Newspapers published a variety of information about the conditions of emigration to a certain country, the cost of travel and its logistics, possible dangers and more. This information was printed alongside warnings about various fraudsters that attempted to profit from Lemko's misfortune and lure the last money from gullible peasants with lies about the «promised land».

The article has concluded that the active and solidary discussion of emigration issues by Lemko periodicals contributed to the unification of Ruthenians both in exile and at home.

Keywords: Lemkos, emigration, the Second Polish Republic, «Nash Lemko», «Lemko».

Вступ. У міжвоєнний час серед усіх держав Центрально-Східної Європи проблема масової еміграції населення чи не найгострішою була для II Річ Посполитої. Спричинило її величезне аграрне перенаселення, що особливо гостро відчувалося в українських воєводствах, котрі давали більше половини всіх емігрантів молодій польській державі. З огляду на це, еміграційна проблематика протягом тривалого часу перебуває у фокусі багатьох досліджень істориків, демографів і соціологів. Серед найбільш вагомих опрацювань останніх десятиліть назовемо праці польських дослідників Анни Речинської, Едварда Колодзєя, Галини Яновської та їхніх українських колег Степана Макарчука та Володимира Троциньського. Спеціально проблемі української еміграції з західноукраїнських земель монографічне дослідження присвятив Степан Качараба [10]. Згадані історики переконливо довели, що польські уряди тримали еміграційні процеси на особливому контролі, вбачаючи в них чи не єдину можливість зменшення надлишку робочих рук, пожвавлення економіки країни, а також поступової зміни етнічного складу населення українських територій на користь польського елемента.

Разом із тим, поза увагою дослідників практично цілковито залишився регіональний аспект еміграційної політики Варшави. Причиною цього є недостатня увага до різнопланової локальної періодики, котра в скільки-небудь повній комплектації відклалася лише в поодиноких бібліотечних колекціях. Натомість, як це спробуємо показати нижче на прикладі лемківських часописів, дослідження еміграційних процесів за матеріалами періодики у міжвоєнній Польщі уможливить висвітлити не зауважені наразі сюжети. Насамперед, йдеться про нюансування характеру й інтенсивності еміграційних процесів з огляду на кліматично-природничі особливості гірських теренів Лемківщини. Чималий інтерес також викликають проблеми адаптації лемків в нових умовах, як також і налагоджене ними в нових місцях проживання культурно-громадське життя. Не менш цікавим є суто лемківський погляд на проблему еміграції, що його можна зафіксувати лише опрацьовуючи регіональну пресу. Адже лемківські часописи, що зазвичай видавалися представниками лемківської інтелігенції, вели активний епістолярний діалог зі своїм читачем, фіксуючи на шпальтах редагованих га-

зет найбільш значущі для спільноти проблеми. Цим і зумовлена *актуальність нашої теми*.

Предметом дослідження є особливості обговорення різнопланової емігрантської проблематики на сторінках лемківських газет. *Джерельною базою* для написання статті стала лемківська періодика, яка виходила в II Річч Посполитій і була виразником різноманітних течій у громадському житті лемків. З огляду на численність і різноплановість лемківських альманахів і газет, у фокусі нашої уваги перебуватимуть два часописи з найбільш тривалою «біографією» й інтенсивністю видання. Йдеться про львівську українофільську газету «Наш лемко» (1934—1939) та її русофільський відповідник часопис «Лемко» (1934—1939), чия редакція перебувала у Кричині. Оскільки згадані часописи мали солідні накладі і представляли домінуючі ідейні тaborи у лемківському середовищі, маємо підстави говорити про охоплення ними переважаючої частини лемківської спільноти. До речі, реалізація нашого дослідження сприятиме приверненню уваги до згаданих газет у середовищі лемкознавців, де зацікавленість періодикою вочевидь не відповідає її евристичному потенціалу.

Відзначимо також ту обставину, що досліджувані нами часописи з різною інтенсивністю звертали до висвітлення проблем лемківської еміграції. Так, якщо редактори «Лемка» писали про них здебільшого в контексті викликів і здобутків переселенського руху, то видавці «Нашого лемка» одразу визначили емігрантське питання як одне з ключових у своїй редакційній політиці, поступово перетворюючи лемківську діаспору на органічну складову власної читачької аудиторії. Вже у першому числі газети в кількох програмних редакційних дописах йшлося, що «Наш лемко» писатиме «про життя лемківської еміграції в Гамериді і інших краях» [17, с. 2], будучи «милою розрадою для кожної лемківської родини на еміграції» [6, с. 2]. Цієї обіцянки львівська газета послідовно дотримувалася протягом всього періоду видання, постійно збагачуючи спектр обговорюваних питань. З огляду на це, ми дещо частіше звертатимемося саме до дописів «Нашого лемка».

Основна частина. Говорячи про причини еміграції, лемківські часописи одностайно вказували на їхню спільність для всіх східних слов'ян — це малоземелля та природне бажання доробитися більших

статків у країнах із вищою оплатою фізичної праці. Разом із тим, наголошувалося на суто лемківській специфіці, що полягала у швидкому дробленні й так невеликих наділів і складних умовах господарювання на збідненому гористому ґрунті. Перша обставина була доволі популярним сюжетом на сторінках періодики. Автори дописів на численних прикладах — у художній, публіцистичній і хронікальній формах — показували згубність дроблення земельних наділів у багатодітних лемківських сім'ях. Як відомо, традиційна селянська культура ідеалізувала образ господаря — власника земельного наділу, що мало наслідками постійний поділ зазвичай невеликих господарств і нехтування можливостями кооперації. У підсумку більшість лемківських родин ледь животили, спонукаючи своїх дітей шукати джерела заробітку поза звичним колом сільських занять. А оскільки лемківські терени оточували регіони здебільшого депресивні в економічному сенсі, чи не єдиною перспективою став виїзд до чужих країн. Лемківський письменник О. Костаревич так описав цю ситуацію: «Половину синів своїх Ти [Лемківщино] вислала за моря шукати долі, бо тісно жити стало» [11, с. 3].

Чимало лемківські газети писали і про такий еміграційний фактор як кам'янистість своїх ґрунтів і суворі умови господарювання на гористих теренах із примхливим кліматом. Це вимагало надмірних затрат праці за зазвичай дуже скромного результату. «Лемко» так змальовував цю проблему: «[...] Земля в горах, населених Лемками, є бідна, мало врожайна, розкидана по цілому хуторі, при цьому тієї землі небагато, через це голод і нужда являються нерідкими гостями в бідних хижах лемківських сіл» [15, с. 2]. Відзначимо, що доволі подібні спостереження подибуємо і на сторінках «Нашого лемка».

Згадані негаразди, що стали хронічними супутниками лемківського життя, зродили у лемківському середовищі еміграційні настрої одразу після знесення особистої залежності селян в Австро-Угорській імперії. Тож з огляду на вищезгадані некорисні природні умови саме лемки, як про це неодноразово наголошувалося в лемківській періодиці, започаткували еміграційні процеси серед українців, торуючи заробітчанські шляхи своїм братам з Галичини, Волині та Закарпаття. Спочатку це була сезонна праця в інших регіонах імперії Габсбургів, а згодом триваліші подорожі до багатших європейських країн. Вре-

шті, лемки відкрили для себе країни іншої півкулі, де їм найбільше посмакували умови праці в США та Канаді. Лемківські часописи з певним самовдоволенням однастижно називали саме лемків першопоселеннями на американській землі серед усіх східних слов'ян. Змальовуючи еміграційні поневіряння лемків, «Наш лемко» відзначав: «Незавидна доля казала попрощатися з ріднов земльов й іти в далеки сторони глядати ліпшого житя. І так повандрували наши брата далеко за море до З'єдинених Держав, Канади, Аргентини, Бразилії, други ж до Франції, Чехословаччини і інших країв» [4, с. 5].

За твердженням лемківської преси, протягом другої половини XIX — початку XX ст. рідні терени залишило до половини лемківського субетносу. Ефект від цих перших великих еміграційних хвиль для Лемківщини в очах лемківських публіцистів був неоціненним. Насамперед, емігрантам своїми переказами коштів вдалося врятувати односельців на батьківщині від крайнього зубожіння, а нерідко й голодної смерті. Іншим вагомим ефектом стало зменшення соціальної напруги на селі, помітне призупинення дроблення земельних наділів. Зрештою, на сторінках лемківських газет наголошувалося на модернізаційних впливах еміграції для лемківського села, адже скитальці нерідко поверталися, привозячи із собою нові ідеї, технології та практики господарювання. З огляду на сказане, всі лемківські видання, незалежно від ідейних орієнтацій, були сповнені суперлативів на адресу своїм емігрантам. Так, «Лемко» писав: «Не знайдеться на Лемківщині чоловіка, який би не вважав еміграцію за річ для нас спасенну і конечну. Лише одна еміграція, а саме до Америки, спасла Лемківщину перед світовою війною і в перших повоєнних роках від чорної нужди» [7, с. 2]. Вповні солідарним із цією позицією був і «Наш лемко»: «Ми [...] високо цінимо нашу заслужену лемківську еміграцію» [5, с. 4].

З огляду на сказане, стає зрозумілим розпач лемків у 1920—1930-х рр., коли весь світ огорнула небачена перед тим за гостротою економічна криза. Як відомо, її наслідками стало впровадження багатьма країнами антиеміграційних законів, покликаних обмежити наплив переселенців, даючи працю власним громадянам. Більше того, країни на зразок Франції стали примусово виселяти небажаних емігрантів, серед яких чимало виявилось лемків. Та й ті емігран-

ти, яким поталанило залишитися, через скудність заробітків здебільшого не мали можливості допомагати малій батьківщині, що одразу відчували їхні рідні у виснажній економічними негараздами Польщі. Змальовуючи цю критичну ситуацію, лемківські часописи писали: «Перше пускали до Америки, тяжко хлоп працював, у наймах, але як був ощадливий, міг дещо заробити. Америка була для наших бідних газдів великою підпорою. За Австрії ходили наші люди на Венгри на заробіток, тепер через ту границю не пускають. Пускали колись до Франції, але і тут увірвалося. До Канади і Аргентини нема за що виїхати, бо шифкарта дорога. Зрештою і там є досить без роботи. Як бачимо, дуже нам погіршилося через те, що нема куди емігрувати» [12, с. 3].

В цих умовах лемківська періодика виступила своєрідним порадищем для своїх читачів, які шукали кращої долі закордоном. На сторінках газет бачимо різнопланову інформацію стосовно умов еміграції до тієї чи іншої країни, вартості подорожі та її логістики, можливих небезпек тощо. Особливо ж багато місця відводилося для застережень, викликаних бажанням різномасштабних шахраїв нажитися на лемківській біді та виманити від довірливих селян останні кошти вигадками про існування «обіцяної землі». Про це промовисто говорять заголовки газетних дописів на кшталт «Проч обманці» чи «Голос перестороги».

Та значно більш важливими були пошуки лемківськими редакторами нових еміграційних теренів для свого нужденного читача. Цю проблему вони вважали однією з першочергових для польської держави: «З цим всі мусимо рахуватися, це мусять взяти під увагу урядові кола та здійснити старання у держав рідко населених в напрямку отримання колонізаційних теренів і забезпечення місцевому населенню постійної еміграції, щоби таким чином позбутися безробітних на селі, котрих число зростає у застрашувачий спосіб» [2, с. 1]. Втім, бачення шляхів вирішення цієї проблеми видавцями досліджуваних нами газет різнилося. Так, русофільський «Лемко» популяризував лише ті нові еміграційні напрямки, що їх для свого населення пропонували польські уряди. Йшлося, насамперед, про польсько-бразильську міждержавну угоду, за якої польським громадянам пропонувалися для освоєння 50 тис. га землі у штаті Еспіріту-Санту, де була заснована колонія «Білий орел» [19, с. 2]. У свою чергу, українофільський «Наш лемко»

в пошуках нових еміграційних напрямків виходив з інтересів самих лемків. У цьому плані на сторінках часопису відверто вказувалося на малоприсадатні для українців-горян тропічні умови бразильських колоній. Як альтернативу, газета пропонувала вирушати на сезонні роботи до рівнинних українських теренів польської держави, а саме на Волинь і Поділля [14, с. 4].

Разом із тим, цілком солідарно львівська і криницька газети виступили проти афери частини американських лемків прорадянської орієнтації, які розгорнули голосну агітацію за переселення лемків до Сибіру. З цією метою вони популяризували тези книги Сергія Зиніна «Лемковина-Сибир», де на різні лади вихвалялися північноросійські землі як потенційні терени масової лемківської еміграції. Для протидії цим утопічним закликам, які знайшли певний відгук у виснажених злиднями лемків, були використані різноманітні медійні інструменти — від переконуючих конкретикою статистично-інформаційних матеріалів до публікації шокуючих уяву зізнань лемків, яким вдалося вирватися з радянського «раю» [15, с. 3].

У висвітленні життя лемківської діаспори досліджувані нами часописи фокусувалися на тих осередках, в яких домінували прихильники їхніх ідейних візій. З огляду на це, «Лемко» висвітлював життя лемківської громади здебільшого в найдавніших американських і канадських діаспорних поселеннях, куди ще за перших еміграційних хвиль потрапляли симпатичні популярної в другій половині XIX ст. русофільської ідеології, які й надалі трималися дідівських переконань про «єдину Русь від Карпат до Сибіру». Втім, модернізаційні процеси перших десятиліть XX ст. помітно вплинули на національний вибір лемків, мобільніша частина яких частіше обирала проукраїнську ідентичність. Доказом цього є численні дописи «Нашого лемка», який із хронікальною точністю відтворював розселення лемків багатьма країнами тогочасного світу та інформував про плекання там у міру можливості рідної культури.

Найбільше, звісно, лемківські газети писали про чисельні американські та канадські осередки, з неприхованою гордістю наголошуючи, що «наші Лемки — це найстарші Українці-емігранти в Америці» [20, с. 5]. В часописах навіть було запроваджено самостійні тематичні рубрики, де йшлося про життя русинів у Північній Америці. Важливо, що ці рубри-

ки провадили лемківські кореспонденти на еміграції, завдяки чому читач отримував інформацію з перших рук. Таким чином дописувачі могли сформулювати доволі повне уявлення про насиченість культурно-громадського життя своїх побратимів у найкрупніших осередках в Нью-Йорку, Філадельфії, Чикаго, Вінніпезі, Монреалі, Торонто та ін.

В чисельній лемківській діаспорі в США нерідко спалахували ідейні конфлікти, що знайшло відбиття на сторінках материкових газет. Найчастіше йшлося про світоглядні суперечки між прихильниками українофільської та русофільської ідеологій. При цьому обидві сторони закликали до пошуку консенсусу, наголошуючи на шкідливості протистояння [16, с. 3]. Що цікаво, найголоснішим в американській діаспорі був конфлікт, який об'єднав ідейних суперників. Так, вповні солідарно вони виступили проти розгорнутої на американському континенті Дмитром Вислоцьким (псевдонім — Ваня Гуняк) нав'язливої радянської пропаганди. Редактори «Лемка» та «Нашого лемка» одностайно вказували на небезпеку плекання комуністичних ілюзій у дезорієнтованому економічними негараздами лемківському середовищі [13, с. 2].

Поряд зі згаданими країнами, де оселився основний масив лемківського субетносу на чужині, доволі багато йшлося про лемківські осередки у південноамериканських країнах — Бразилії, Перу та Парагваї. З країн Старого світу домінували дописи про життя лемків у Франції, Німеччині, Британії, Чехословаччині, Литві й Югославії. Уявлення про масштаби лемківської еміграції дають поодинокі дописи з далеких Манджурії (Зелений клин) та Австралії. За такої розкиданості лемківської спільноти земною кулею «Наш лемко» навіть запровадив рубрики «Українське життя по всьому світу» та «Українське життя на обох півкулях», де робив акценти на становищі лемківської діаспори.

Висвітлюючи згадані процеси, лемківські видання одноголосно підносили винятковість адаптативних здібностей лемків. Помітно ідеалізуючи цю проблему, один із лемківських публіцистів писав: «Де не бував би наш рідний брат лемко, він приривчається незвичайно скоро до всяких обставин. [...] На різних роботах у Німеччині, на Уграх і в Франції стає лемко знаменитим рільником. Канадійці захоплені підприємливістю наших братів, за примір їх другим

ставлять. Лемківські очі, це чародійні — вистане раз заглянути найбільше складну працю, вже її руки роблять. Мізок скоренько працює: лемко дає собі раду. З піснею іде під землю, до копальні американського вугілля, радісно вигукує при лісових роботах у Канаді, вештається по бразилійських нетрах, залюбки годує домашні тварини серед буйних аргентинських степів. Не жаує своїх рук; за це з'єднує собі чужинців, їхні похвали та не найгіршу платню» [18, с. 2]. Ми навмисне навели довшу цитату, щоб показати, які риси своєї вдачі самі лемки-емігранти вважали найбільш затребуваними на ринку праці.

Таке наполегливе й ініціативне ставлення до роботи у короткому часі дало помітні результати. Лемківські газети охоче інформували свого читача про культурні здобутки співвітчизників на чужині: побудовані культурні установи, проведені концерти та виставки, організовані радіопередачі тощо. Ці звістки нерідко ілюструвалися фотографіями культурно-просвітних осередків та лемківських активістів. Вповні слушно найбільшої ваги редактори лемківських часописів надавали інформації про інституалізацію українського життя на еміграції. Так, доволі повно висвітлювалася робота Першого з'їзду лемків, який відбувся у Нью-Йорку в серпні 1935 р. Найпомітнішим здобутком цього форуму стало створення «Організації оборони Лемківщини» [9, с. 5]. Така громадська зрілість лемків, особливо в осередках їх компактного проживання, поступово перетворювала лемківську спільноту на помітного актора суспільно-політичної сцени в США та Канаді. За свідченнями лемківських газет, з лідерами лемківського руху дедалі серйозніше співпрацювали представники місцевих еліт в надії здобути собі нових виборців.

Поряд із успіхами, лемківські видання не приховували й труднощів еміграційного життя. Слушно вказувалося, що найскладнішою для кожного переселенця є втрата зв'язку зі своєю батьківщиною. З огляду на це, як львівський, так і криницький часописи вбачали своє завдання в тому, щоби слугувати своєрідним посередником між емігрантами та їхньою малою батьківщиною. Найбільш чітко це прозвучало зі сторінок українофільської газети: «Межди емігрантами і Рідним Крайом є духовий зв'язок. Аби тот зв'язок був, як найживіший, повстає «Наш лемко», котрий межи іншим має тот зв'язок зміцняти. Лемківська еміграція, то жива часть рідної Землі»

[4, с. 5]. З огляду на це, лемківські часописи взяли на себе завдання культурної опіки над земляками, що опинилися на чужині. Для них вміщувалися невеликі художні твори та публіцистичні дописи, а також численні ілюстрації визначних природних і культурних пам'яток Лемківщини.

Найбільшою ж проблемою, корені якої містилися в самій еміграції, називалася значна атомізація лемків на чужині, коли заклопотаність щоденними справами ускладнювала усвідомлення потреби національного єднання. Цьому заважали і згадувані нами протиріччя ідейного плану, корені яких сягали ще ХІХ ст. Втім, молоде покоління лемків 1920—1930-х рр. поступово долало батьківські стереотипи, наголошуючи на потребі солідарного співжиття для досягнення якнайбільших результатів [16, с. 3]. Ці консолідаційні зусилля одностайно підтримували й досліджувані нами часописи, намагаючись об'єднати лемків на чужині розумінням певної місії еміграції. Таким вищим сенсом закордонного лемківства була визначена близька кожному допомога своєму краю, насамперед фінансова, яка мала піднести лемків не стільки матеріально, скільки культурно. При цьому обидві газети не втомлювалися показувати значущість небайдужості закордонних земляків для єдності лемківського світу: «Віра, що наші Брати за Океаном не забувають про добро Рідних Сторін — перемагає всі труднощі» [8, с. 7].

Поряд із наведеними вище заслуженими суперлативами на адресу лемківської еміграції, лемківські публіцисти відנותували й чималі загрози, що їх ніс із собою багаторічний безупинний відтік найбільш активної людності з гірських теренів. Цікаво, що і в цьому випадку «Лемко» і «Наш лемко», попри нерідко запекле протистояння з більшістю світоглядних питань, виявилися вповні солідарними в своїх оцінках. Згадані небезпеки вони розглядали в широкому хронологічному контексті з урахуванням специфіки кожної еміграційної хвилі.

Так, уже в перших, найбільше романтизованих лемківським фольклором переселенських потоках, лемківські публіцисти вбачали ті тривожні моменти, що згодом стали правдивою загрозою самій екзистенції народу. Йшлося про те, що початкові виїзди з рідних земель мали винятково заробітчанську мету — лемки їхали не стільки в пошуках кращої долі, скільки в надії на добрий заробіток, який по

поверненні мав інтенсифікувати традиційну сільську господарку. Втім, передбачувані терміни перебування на чужині збільшувалися, а самі заробітчани, відчувши переваги нової життєвої ситуації, не поспішали повертатися до своїх домівок. Певне виправдання для себе вони вбачали у постійному фінансуванні родичів на батьківщині. Ті, в свою чергу, доволі швидко звикли до постійних грошових дотацій, замінюючи активістське ставлення до життя споживацьким. Таким чином утворювалося замкнене коло: заробітчани не могли повернутися, бо вдома постійно очікували на їхню допомогу, а там не бачили сенсу у постійній виснажливій праці, бо ж можна було банально попросити про нову допомогу і жити виключно з неї. Ось, для прикладу, як цю ситуацію змалював дописувач «Лемка»: «До Америки емігрували найздібніші, найвідважніші та наймудріші наші люди. [...] В краю залишався матеріал тяжчий, менше підприємливий, який, залишаючись на дідицтві, на батьківській землі, замість того, щоби допомагати тим, котрі емігрували, чекав сам від емігрантів допомоги, тому допомогу отримував, жив з неї і писав по нові доляри до Америки, а коли вони тепер перестали напливати, попадає щораз у більшу нужду. Доляри, отже, не зробили того, що могли і повинні були зробити, вони не піднесли наших гір економічно, не піднесли господарської культури, а стали джерелом консумаційним, спричинялися до озирання на чужу допомогу і притупили в нас підприємливість і рухливість. З цього бачимо, що еміграція з одного боку принесла нашому населенню користі, так і з іншого, виходять і її злі наслідки» [15, с. 2].

Ця більшою ця проблема стала у повоєнні роки, адже внаслідок економічної кризи помітно зменшилися фінансові надходження з-за закордону. Тож вкотре найбільш ініціативна та мобільна частина лемків, замість того, щоби шукати можливості покращувати своє життя на місці, вирушала второваною попередніми поколіннями еміграційною дорогою. Але на відміну від перших хвиль, цього разу було очевидно, що з огляду на світову економічну кризу і потребу опановувати нові колонізаційні терени, лемки-заробітчани залишають рідний край надовго, а може й назавжди. Це, як твердили лемківські часописи, енергетично знесилює Лемківщину, робить її легкою здобиччю для колонізації іншими народами. З огляду

на це, «Наш лемко» застерігав: «Масова еміграція лемків [...] дуже пошкодила би нашій Лемківщині. Вийшли би з нашої землі переважно найрухливіші, найвідважніші та здібні й розумні хлопці та дівчата. Населення Лемківщини дуже прорідилося би, а тим часом ми дуже ослабилися б» [16, с. 3].

З огляду на це, лемківські часописи розгорнули потужну протиєміграційну пропаганду. Насамперед, вони наголошували на потребі свідомісних змін — відмови від усталеного стереотипу про безальтернативність заробітчанської долі. Пишучи про його надзвичайну шкідливість для самих лемків, «Лемко» у статті під промовистою назвою «Шкідливий спорт» пояснював, що постійними розмовами про еміграцію народ вводиться у стан очікування, в якому, як відомо, ніхто не хоче забиратися до систематичної праці, бо він мало не завтра «іде геть далеко»; також цим відволікається увага людей від інших пекучих справ і осмислення шляхів покращення соціально-економічного становища села [21, с. 1].

Не менш активно лемківські часописи боролися зі ще одним стереотипним переконанням про виняткову непридатність лемківських теренів для продуктивної сільськогосподарської праці. Вповні слушно наголошувалося, що опанування новітніми техніками обробітку землі взагалі повинно нівелювати цю проблему. А для цього селяни повинні активно зайнятися освітою. «Наш лемко» неодноразово переконував своїх читачів: «Німці мають також кепську землю, в Швейцарії ще вищі гори як у нас, у Фінляндії лиш каміння і болота, проте завдяки високій науці там люде не бідують так як в нас» [3, с. 4].

Та найбільше уваги лемківські публіцисти присвятили прищепленню лемкам активістського ставлення до життя, поверненню підірваної негараздами віри в свої сили. В багатьох публікаціях наголошувалося, що подиву гідні енергія та витривалість, які лемки зазвичай демонструють у колоніях, здатні дивовижно перетворити рідні гори. Звідси робився логічний висновок — немає жодної потреби у пошуках гараздів деінде, необхідно просто стати ініціативним і кмітливим господарем рідних теренів. Тож цілу справу переселення, підкреслювали лемківські часописи, не слушно вважати за найважливішу в народному житті; також не можна надавати їй характеру чогось такого, без чого ціла Лемківщина пропаде, бо так не є і нові колонізаційні терени,

хоча б і відкрилися, не зможуть значною мірою покращити важкого становища на селі. «Це становище, — наголосив дописувач «Лемка», — поправить лише витривала систематична праця над піднесенням нашої лісної, рільничої та годівляної господарки і в цьому напрямку слід напружити всі наші сили. Не треба жити мріями, що виїдемо в якийсь «медом і вином пливучий край» і не даймося баламутити, бо це знеохочує нас до роботи тут на місці» [21, с. 3]. Надзвичайно подібну позицію зайняв і «Наш лемко», переконуючи свого читача, що «лише громадною працею, згодою, спільнотою стремління [...] відкриємо в себе Америку — обіцяну землю» [1, с. 7].

Висновки. Як показало проведене дослідження, переселенська тематика була однією з домінуючих на шпальтах лемківської періодики. Таку популярність зумовило першопланове місце еміграції й емігранта у житті лемківської спільноти: можливість добрих заробітків у чужому краю відкривали перспективу в нерідко злидених життєвих обставинах, а сам заробітчанин зазвичай був чи не останньою надією для виснаженого хронічними негараздами односельця. Втім, еміграція як засіб економічної модернізації перетворилася на самоціль, ставши головною загрозою лемківській екзистенції на рідних землях. Тож вповні виправдано лемківські часописи ініціювали протиєміграційні настрої: замість пошуку нових «обіцяних» земель вони закликали до їх побудови в рідних горах. Ефект такої агітації є наразі малознаною, але перспективною проблемою для дослідження. Втім, разом із прийняттям більшістю тогочасних країн протекціоністських законів, ця агітація помітно пригальмувала переселенські процеси. Як відомо, це не вберегло Лемківщину від винародовлення, адже переможці у Другій світовій війні визначили їй зовсім іншу долю.

Насамкінець відзначимо, що обговорення еміграційних справ мало й інший, неочікуваний його учасниками і наразі не зауважений в літературі вплив на тогочасні суспільні настрої лемківської спільноти. Йдеться про неодноразово згадувану солідарність лемківських інтелектуалів різних ідейних напрямків в оцінці переселенського руху: лемківська недоля виявилася чи не єдиним об'єднуючим чинником для ідейних супротивників. Це більший вплив це мало на саму еміграцію, що спостерігаючи таку спільність

погляду на себе, швидше долала давні упередження і плідно шукала потрібної лемкам єдності. Але це вже тема для іншого дослідження.

1. Тарнович Ю. Чи є за чим жалувати? Чи дійсно Америка — обіцяна земля? *Наш лемко*. 1935. Ч. 1 (25). С. 7.
2. Безработні на селі. *Лемко*. 1935. Ч. 25 (60). С. 1.
3. Всюди добре, де нас немає. *Наш лемко*. 1934. Ч. 9. С. 4.
4. До братів на чужині. *Наш лемко*. 1934. Ч. 1. С. 5.
5. До Вас, Браття Лемки, в Америці! *Наш лемко*. 1934. Ч. 5. С. 4.
6. До наших читачів. *Наш лемко*. 1934. Ч. 1. С. 2.
7. Еміграційна комедія. *Лемко*. 1936. Ч. 2 (86). С. 2.
8. Збірна жертва наших братів ізза океану. *Наш лемко*. 1936. Ч. 4 (52). С. 7.
9. Зїзд лемків у Ньюорку. *Наш лемко*. 1935. Ч. 19 (43). С. 5.
10. Качараба С.П. *Еміграція з Західної України (1919—1939)*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 416 с.
11. Костаревич О. *Наш лемко*. 1934. Ч. 1. С. 3.
12. Лемківська біда, або о тім што нас гризе. *Наш лемко*. 1934. Ч. 1. С. 3.
13. Лемки в Америці против Гунякового Лемка. *Лемко*. 1935. Ч. 17 (52). С. 2.
14. Не емігруйте до Славонії! *Наш лемко*. 1934. Ч. 17. С. 4.
15. О еміграції лемков на Сьбір. *Лемко*. 1935. Ч. 5 (40). С. 2.
16. Ой, не буде так добре, Ваню Гуняка! *Наш лемко*. 1934. Ч. 17. С. 3.
17. Про што буде писати «Наш лемко». *Наш лемко*. 1934. Ч. 1. С. 2.
18. Українці лемки найліпші працівники. *Наш лемко*. 1935. Ч. 6 (30). С. 2.
19. Услова продажи землі на колонії «Білий Орел» в Бразыліи. *Лемко*. 1935. Ч. 24 (59). С. 2.
20. Цінне письмо з Америки. *Наш лемко*. 1937. Ч. 7 (79). С. 5.
21. Шкодливый спорт. *Лемко*. 1936. Ч. 17 (101). С. 1.

REFERENCES

- Tarnovych, Yu. (1935). Is there anything to be sorry for? Is America a true «promised land»? *Our Lemko*, 1 (25), 7 [in Ukrainian].
- (1935). Unemployed in the countryside. *Lemko*, 25 (60), 1 [in Ukrainian].
- (1934). The grass is greener on the other side. *Our Lemko*, 9, 4 [in Ukrainian].
- (1934). To our brothers in a foreign land. *Our Lemko*, 1, 5 [in Ukrainian].
- (1934). To you, brothers Lemkos, in America! *Our Lemko*, 5, 4 [in Ukrainian].
- (1934). To our readers. *Our Lemko*, 1, 2 [in Ukrainian].
- (1936). Emigrational comedy. *Lemko*, 2 (86), 2 [in Ukrainian].
- (1936). Collective sacrifice of our brothers overseas. *Our Lemko*, 4 (52), 7 [in Ukrainian].
- (1935). Convention of Lemkos in New York. *Our Lemko*, 19 (43), 5 [in Ukrainian].
- Karachaba, S.P. (2003). *Emigration from Western Ukraine (1919—1939)*. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv [in Ukrainian].
- Kostarevich, O. (1934). *Our Lemko*, 1, 3. [in Ukrainian].
- (1934). The grief of Lemkos or what concerns us most. *Our Lemko*, 1, 3 [in Ukrainian].
- (1935). Lemkos in America versus Huniak Lemkos. *Our Lemko*, 17 (52), 2 [in Ukrainian].
- (1934). Do not emigrate to Slavonia! *Our Lemko*, 17, 4 [in Ukrainian].
- (1935). On Lemkos emigration to Siberia. *Lemko*, 5 (40), 2 [in Ukrainian].
- (1934). Oh, it won't be that well, Vanya Gunyaka! *Our Lemko*, 17, 3 [in Ukrainian].
- (1934). What «Our Lemko» is going to write about. *Our Lemko*, 1, 2 [in Ukrainian].
- (1935). Ukrainian Lemkos are the best workers. *Our Lemko*, 6 (30), 2 [in Ukrainian].
- (1935). The conditions of sale of land in Brazilian colony «White Eagle». *Lemko*, 24 (59), 2 [in Ukrainian].
- (1937). A valuable letter from America. *Our Lemko*, 7 (79), 5 [in Ukrainian].
- (1936). A harmful sport. *Lemko*, 17 (101), 1 [in Ukrainian].